

Н. Ю. Борейко, Л. Л. Азаренкова

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
(м. Харків, Україна)*

**ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ»**

Н. Ю. Борейко, Л. Л. Азаренкова

*Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»
(г. Харьков, Украина)*

**ФОРМИРОВАНИЕ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ У БУДУЩИХ
СПЕЦИАЛИСТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ
«ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И СПОРТ»**

N. Y. Boreyko, L. L. Azarenkova

*National Technical University
«Kharkov Polytechnic Institute»
(Kharkov, Ukraine)*

**FORMATION LEADERSHIP QUALITIES OF FUTURE SPECIALISTS
DIRECTION PHYSICAL CULTURE AND SPORTS**

Анотація. У статті розглянуто проблему формування лідерських якостей у майбутніх фахівців спеціальності «Фізична культура і спорт» НТУ «ХПІ» засобами використання активних методів навчання. Проаналізовано рівень лідерських якостей у студентів спеціальності «Фізична культура і спорт» НТУ «ХПІ». Визначені можливості покращення рівня лідерських якостей студентів спеціальності «Фізична культура і спорт» з використанням активних методів навчання у ході навчальної дисципліни.

Ключові слова: лідер, фізична культура, спорт, лідерські якості, активні методи навчання.

Аннотация. В статье рассмотрена проблема формирования лидерских качеств у будущих специалистов по специальности «Физическая культура и спорт» НТУ «ХПИ» средствами использования активных методов обучения. Проанализирован уровень лидерских качеств у студентов специальности «Физическая культура и спорт» НТУ «ХПИ». Определены возможности улучшения уровня лидерских качеств студентов специальности «Физическая культура и спорт» с использованием активных методов обучения в ходе учебной дисциплины.

Ключевые слова: лидер, физическая культура, спорт, лидерские качества, активные методы обучения.

Summary. The article considers the problem of formation of leadership qualities of future specialists direction «Physical culture and sport» NTU «KPI» to use of active learning methods. Analyze the level of leadership qualities of students specialty «Physical culture and sport» NTU «KPI». Determine possibilities to improve the level of leadership qualities of students majoring in «Physical Culture and Sports» with the use of active learning methods in the discipline.

Keywords: leader, physical culture, sport, leadership skills, active learning methods.

Постановка проблеми у загальному виді. У сучасних умовах при реформуванні вищої професійної освіти, де освітній процес спрямований на розвиток не тільки професійних навичок, а й на забезпеченням фахівця вмінням саморозвитку, самовдосконаленням, формуванням соціально активної особистості. В сучасному світі розглядається унікальність кожної особистості, можливість розвитку індивідуальних та лідерських якостей. Вища школа повинна створювати умови розвитку конкурентоспроможного, ініціативного, відповідального, компетентного, фахівця-лідера у своїй галузі, здатного об'єднати навколо себе однодумців. Це є дуже актуальним для фахівців в галузі фізичної культури та спорту. Фізична культура та спорт вимагає особистостей з яскраво вираженими лідерськими якостями, організаторськими навичками, внутрішнім прагненням до соціальної активності, здатністю до тривалої емоційної, вольової, інтелектуальної та фізичної напруженої роботі заради досягнення своїх цілей, здатних пропонувати нестандартні ідеї та вести оточуючих за собою. Ці завдання заохочують до пошуку нових підходів до організації навчально-виховного процесу. Завдання вищої освіти забезпечити цей процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У сучасних дослідженнях лідерство розглядається у працях багатьох працях (В. Бенніса, К. Берда, К. Бланшара, Е. Богардуса, М. Вебера, Ю. Джайнота, М. Мемфорда, Дж. Морено, Р. Стогдилла, К. Фідлера, М. Х'юстона, П. Херсі та інших). Створення умов для розвитку лідерських якостей і формування соціально активної особистості стали предметом дослідження Д. Алфімової, Л. Локошко, Т. Прохоренко, К. Садохіної, Р. Сопівник, В. Татенко, О. Тихомирової, О. Чорної, В. Ягоднікової та ін., але проблему розвитку лідерських якостей майбутніх фахівців спеціальності фізична культура і спорт не розглянуто достатньо.

Мета дослідження – визначити особливості формування лідерських якостей майбутніх фахівців спеціальності фізична культура і спорт.

Завдання дослідження:

1. Визначити рівень розвитку основних лідерських якостей у студентів спеціальності «Фізична культура і спорт»
2. Охарактеризувати особливості формування лідерських якостей у студентів спеціальності «Фізична культура і спорт»

Виклад основного матеріалу дослідження. У наш час дуже зросли вимоги до якості підготовки спеціалістів в галузі фізичної культури і спорту. Спеціаліст повинен володіти відповідними не лише знаннями в галузі фізич-

ної культури та спорту, а і різними компетенціями, в тому числі й лідерськими якостями. Серед яких є комунікативність, воля, наполегливість, ініціативність, надійність, рішучість. Майбутні фахівці спеціальності фізична культура і спорт повинні вирішувати наступні завдання – навчити, вмотивувати, об'яснити, вислухати та радити, повести за собою. Ці завданнями є завданнями для лідера. Інше питання «Чи можливо в усіх сформувати лідерські якості?».

За визначенням Л.М. Сергєєвої «Лідерство – це вміння пробудити в людей мрію, до якої вони наблизатимуться, «вдихнути» в них потрібну для руху енергію. Під лідерством розуміється спроможність впливати на окремі особистості та соціальні групи, трудові колективи, спрямовувати їхні зусилля на досягнення мети організації, фірми, підприємства». Впливати на інших людей можна через прохання, побажання, загрозу, шантаж, наказ, думка, ідею і т.д. Можливість впливати з'являється в тому випадку, якщо одна особа перебуває в певній залежності від іншого. Ці відносини залежності визначаються як владні відносини [9].

Лідер (англ. leader – провідник, той, хто веде, керівник, вождь, командир) – особистість, яка користується беззастережним авторитетом і повагою з огляду на свої видатні індивідуальні людські, інтелектуальні або фахові якості. Визначення поняття «лідер» ще 1948 р. дав провідний світовий фахівець в галузі досліджень лідерства Р. М. Стогділл. Лідер – це людина, яка береться за справу сама або розподіляє завдання між членами групи так, щоб кожен з них міг виявити ініціативу. Це людина, яка бачить конкретну мету та шляхи її досягнення, а також має досить сил і можливостей це зробити. Слово «лідер» означає «той, хто веде за собою, очолює» [9].

Лідер завжди повинен бути впевненим в собі. Впевненість у собі без зарозумілості, віра в свої сили без зарозумілості, віра в свої сили без зарозумілості - ось відмінні риси сильної людини [8].

Отже, в число найбільш важливих здібностей лідера входять: вміння реалізувати, делегувати повноваження і відповідальність. Здібності до організації і мотивації групової роботи, встановлення пріоритетів, самопізнання і самооцінки, переконання, аналітичного мислення, розпізнавання найбільш істотних факторів, системності, обробки і формування інформації, розробці програм, виявлення тенденцій, розподіл зусиль і часу. Він повинен ясно усвідомлювати, що такі риси поведінки як ввічливість, тактовність, делікатність, абсолютно необхідні для «вміння поводитися в суспільстві». Не можна забувати про культуру спілкування, почуття міри, доброзичливості, потрібно повністю управляти своїми емоціями, стресами [7].

Якості лідера, представлені в психології, можна об'єднати в такі групи [5]:

1) Воля. Здатність долати перешкоди на своєму шляху.

Воля – це те, що допомагає людині йти вперед і не згорти. Воля добре розвинена у спортсменів, тому спортсмени досягають високих результатів в бізнесі і, навпаки.

2) Наполегливість.

На шляху викладача, спортсмена, та й будь-якого іншого людини часто виникають перешкоди. У звичайної людини є вибір: або зупинитися, або піти

далі, руйнуючи цю перешкоду. У Лідера вибору немає! Він просто йде напролом, і не важливо, що буде перешкодою. Важливим є те, що буде за ним. Це і є наполегливість.

3) Самокритичність.

Самокритичність – це той баланс, який необхідний кожному лідеру для оцінки свого власного я.

4) Надійність. Уміння тримати слово.

Люди, що працюють з вами, повинні знати, що на вас можна покластися, тому потрібно вміти тримати своє слово.

5) Рішучість. Здатність самостійно приймати рішення.

6) Уміння делегувати доручення.

7) Комунікбельність.

Процес розвитку лідерських якостей у студентів спеціальності фізична культура і спорт є можливим за умови створення системи навчально-практичних ситуацій, націлених на розвиток у них здатності самостійно освоювати новий досвід, аналізувати свою діяльність, приймати рішення, наближені до реальної професійної діяльності. Все це можна реалізувати в процесі застосування активних особистісно-орієнтованих форм навчання.

Для формування лідерських якостей у студентів НТУ «ХП» спеціальності фізична культура та спорт було запропоновано в курсі дисципліни «Педагогічна майстерність вчителя фізичної культури» впровадження ділових ігор та семінарів, спрямованих на їх розвиток. У ході викладання дисципліни формувались рішучість, комунікативність, вміння організовувати, удосконалювалися вольові риси характеру, вміння правильно делегувати доручення, надійність, розвивалась здатність до самокритичності.

Нижче розглянуті ігри, які формували лідерські якості під час занять [3].

Ігри на розвиток комунікаційних здібностей «Аукціон ідей». Кожна група «продає» свою ідею, показуючи значимість її для інших студентів і оточуючого їх світу. В кінці гри оцінити причини успіху і неуспіху всіх учасників.

Ігри на розвиток організаційних здібностей

«Сімейна фотографія». Студентам необхідно представити, що вони все - велика сім'я, їм необхідно сфотографуватися для сімейного альбому. Спочатку необхідно вибрати «фотографа», який буде всіх розсаджувати, і «помічник», якому доручено допомагати фотографу. Далі студенти самі повинні вирішити кому ким бути і де стояти. Лідери будуть найбільш активні.

Метод ділової гри, який дозволяє моделювати ситуації майбутньої професійної діяльності, занурюватись в ділові взаємовідносини, відпрацьовувати професійно важливі якості. Створення цих умов дозволяє формувати такі важливі професійні вміння та навички, як групова співпраця, вміння керувати групою, обговорювати і приймати рішення, брати відповідальність на себе, інші прояви лідерських якостей.

На початку дослідження був проведений тест на виявлення лідерських якостей (за Е. Жариков, Е. Крушельницький [10]) у 40 студентів 4 курсу спеціальності фізична культура та спорт. Тест містив 50 питань на які потрібно було відповісти тільки «да» або «ні». За результатами тесту 25 балів, що вияв-

ляють слабо виражені якості, які слід розвивати набрали 65 % студентів, від 25 до 35 балів, що виражають середньо розвинені лідерські якості набрали 12 % студентів, від 36 до 40 балів, що свідчить добре розвинуті лідерські якості – набрали 23 % студентів спеціальності фізична культура і спорт.

Потім студентам були запропоновані тести на визначення кожної лідерської якості окремо:

Тест на «Визначення сили волі» (за Лесечко О.). В якому студентам було запропоновано прочитати судження і дати відповідь «так» або «ні». За результати тестування на «Визначення сили волі»

У 16 % студентів із силою волі справи не дуже добрі. Їх цікавить виконувати те, що легше і цікавіше, навіть якщо це може чимось зашкодити. До своїх обов'язків ставляться без особливого ентузіазму, що нерідко призводить до конфліктних ситуацій. Їх позиція характеризується відомим висловом «Що, мені більше всіх потрібно?». Будь яке прохання чи зобов'язання вони можуть сприймати майже як фізичний дискомфорт.

44 % за тестуванням мають посередню силу волі. Якщо стикаються з труднощами, то намагаються їх долати. Але якщо побачать обхідні шляхи, відразу ж скористаються ними. За власним бажанням зобов'язань не візьмуть.

40 % студентів мають добру силу волі. У важку хвилину не підведуть. Їх не лякають ні нові доручення, ні далекі поїздки, ні справи, котрі лякають інших.

Також студенти пройшли тестування «Наполегливість» за методикою Є. П. Ільїн, Е. К. Фещенко. В тесті було запропоновано ряд тверджень. Згода з кожним з них позначалась знаком «+», незгоду – знаком «-». Максимально можлива сума балів - 18. Чим більше балів набрано, тим вище у студента наполегливість - стійке прагнення до досягнення віддалених у часі цілей, незважаючи на виникаючі труднощі. За проходженням тесту максимальну кількість балів набрали 12 % студентів, 30 % набрали від 10 до 16 балів, 58% мали найнижчі показники від 9 до 1, що свідчить про те що свою наполегливість потрібно розвивати.

Тест на визначення самокритичності [1]. Тест мав п'ятнадцять питань, потрібно було вибрати одне з семи тверджень (1 – немає; 2 – більше ні, ніж так; 3 – скоріше ні; 4 – не знаю; 5 – скоріше так; 6 – більше так, ніж ні; 7-й). Підрахувавши бали 53 % студенти мають високий рівень самокритики; 39 % – середній рівень; 8 % – низький рівень самокритики.

Тест рівень комунікабельності (тест В. Ф. Ряховського) для визначення рівня комунікативності, де слід було відповісти на запропоновані запитання «так», «ні», «іноді».

12 % – не комунікабельні, не можна покластися у справі, яка потребує колективних зусиль.

7 % – замкнені, мовчазні.

21 % – певною мірою комунікабельні й у незнайомих обставинах почувують себе цілком упевнено.

28 % – нормальна комунікабельність.

32 % – висока комунікабельність, скрізь почувають себе чудово, беруться за будь-яку справу.

Тест на вміння делегувати доручення (за О. Є. Кузьмін, Н. Т. Мала, О. Г. Мельник [4]). Тестування визначає рівень раціонально розподіляти обов'язки між підлеглими, грамотно вибирати людей, на яких можна покласти відповідальне доручення.

42 % студентів – вміло можуть раціонально розподіляти доручення, а

58 % студентів не дуже можуть розбиратися в розподілі доручень.

Тест «Чи рішучі Ви?» (за Лесечко О. [1]). Із запропонованих варіантів відповідей – А, Б, В, Г, Д – потрібно було вибрати одну. За результатами тестування 38 % студентів не особливо рішучі, діють не завжди активно і швидко, але тільки тому, що вважаєте, що справа цього не варта.

44% – студентів безумно рішучі часто таким людям доручають складні завдання.

18 % студентів бояться не лише приймати рішення, але й обдумувати їх, жахаючись наближення обставин. Такі студенти частіше очікують критики своїх дій, ніж похвали.

З метою визначення у студентів спрямованості особистості було проведено анкетування Б. Басса.

За допомогою цього анкетування були визначені наступні результати:

- спрямованість на себе – орієнтація на пряму за винагороду і задоволення безвідносно роботи і співробітників, агресивність у досягненні статусу, владність, схильність до суперництва, дратівливість, тривожність, були притаманні 30 % студентів спеціальності фізична культура і спорт;

- спрямованість на спілкування – прагнення за будь-яких умов підтримувати відносини з людьми, орієнтація на спільну діяльність, але часто на шкоду виконанню конкретних завдань або наданню щирої допомоги людям, орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в прихильності і емоційних відносинах з людьми визначено 55 % студентів спеціальності фізична культура і спорт;

- спрямованість на справу – зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділову співпрацю, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку, яке корисне для досягнення спільної мети. За результатами дослідження така спрямованість особистості була визначена у 15 % студентів спеціальності фізична культура і спорт.

З використанням на заняттях активних методів навчання, методики активізації пошуку рішень творчих задач, у студентів спеціальності «Фізична культура і спорт» покращились показники їх лідерських якостей. В кінці дослідження було проведено повторне тестування на виявлення лідерських якостей. За результатами повторного тестування 35 % студентів покращили свої лідерські якості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, встановлено, що в сучасних економічних умовах розвитку фізичної культури та спорту посилюється значущість лідерських якостей у майбутніх фахівців цієї галузі. Пріоритетним для формування лідерських якостей є використання

активних методів навчання в навчально-виховному процесі. Визначено, що найбільш доцільним є використання ділових ігор, що створюють передумови розвитку лідерських якостей у студентів спеціальності «Фізична культура і спорт». В подальшому необхідно розглянути принципи та структуру розвитку лідерських якостей у майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту.

Література

1. <http://womanadvice.ru/samokritichnost>. Тест на визначення самокритичності., <https://lesechko.wordpress.com/> Тест на визначення рішучості.
2. *Романовський, О. Г.* Методологічні засади концепції підготовки лідерів-професіоналів у системі неперервної інженерної освіти / О. Г. Романовський // Творча особистість у системі неперервної професійної освіти: матеріали міжнар. наук. конф. 16–17 травня 2000 р. – С. 16–22.
3. *Алфімов, Д. В.* Теорія і методика виховання лідерських якостей особистості у сучасній загальноосвітній школі : дис. д-ра пед. наук : 13.00.07 / Алфімов Дмитро Валентинович ; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ. – 493 с.
4. *Сопівник, Р. В.* Виховання лідерських якостей студентів аграрних вищих навчальних закладів: [монографія] / Р. В. Сопівник ; за ред. В. К. Сидоренка. – К. : Компринт, 2012. – 504 с.
5. *Тіняков, А. О.* Психолого-педагогічний потенціал фізичної культури і спорту у вихованні навичок лідерства студентів вищих навчальних закладів / А. О. Тіняков // Теорія і практика управління соціальними системами : наук.-практ. журнал. – Харків : НТУ «ХП», 2016. – С. 100–114.
6. *Chemers, M.* An integrative theory of leadership. – Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1997.
7. *Лотоненко, А. В.* Ефективність лідерства / А. В. Лотоненко, П. П. Струк // Теория и практика физической культуры. – М. : РГУФКСТ, 2004. – № 11. – С. 124–161.
8. *Бойетт, Дж.Г.* Можно ли научиться лидерству? / Дж.Г. Бойетт, Дж.Т. Бойетт. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/ld/ld013.html>
9. *Сергеева, Л. М.* Лідерство в управлінні професійно-технічним навчальним закладом. – К. : Арт Економі, 2011. – 40 с.
10. *Жариков, Е.* Диагностика лидерских способностей / Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., 2002. – С. 316–320.

References

1. <http://womanadvice.ru/samokritichnost>. Test na vyznachennia samokrytyčnosti., <https://lesechko.wordpress.com/> Test na vyznachennia rišučosti.
2. *Romanovský, O. H.* Metodologični zasady koncepciji pidhotovky lideriv-profesionaliv u systemi neperervnoji inženernoji osvity / O. H. Romanovský //

Tvorča osobystist' u systemi nepererвноїi profesijnoji osvity: materialy mižnar. nauk. konf. 16–17 travnia 2000 r. – S. 16–22.

3. *Alfimov, D. V.* Teorija i metodyka vychovannia liderškych jakostej osobystosti u sučasnij zahaľnoosvitnij školi : dys. ... d-ra ped. Nauk : 13.00.07 / *Alfimov Dmytro Valentynovyč* ; Schidnoukrajinský nacionalný universytet imeni Volodymyra Dalia. – Luhanšk. – 493 s.

4. *Sopivnyk, R. V.* Vychovannia liderškych jakostej studentiv ahrarnych vyščych navčalnych zakladiv : [monohrafija] / *R. V. Sopivnyk* ; za red. *V. K. Sydorenka*. – K. : Komprynt, 2012. – 504 s.

5. *Tiniakov, A. O.* Psycholoho-pedahohičný potencial fizyčnoji kul'tury i sportu u vychovanni navyčok liderstva studentiv vyščych navčalnych zakladiv / *A. O. Tiniakov* // Teorija i praktyka upravlinnia socialnymy systemamy : nauk.-prakt. žurnal. – Charkiv : NTU «ChPI», 2016. – S. 100–114.

6. *Chemers, M.* An integrative theory of leadership. – Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1997.

7. *Lotonenko, A. V.* Efektyvnist' liderstva / *A. V. Lotonenko, P. P. Struk* // Teorýa y praktyka fizyčeskoj kul'tury. – M. : RHUFKST, 2004. – № 11. – S. 124–161.

8. *Boj'ett, Dž. H.* Možno ly naučyťsia lyderstvu? / *Dž. H. Boj'ett, Dž. T. Boj'ett*. – Režym dostupu: <http://www.management.com.ua/ld/ld013.html>

9. *Serhejeva, L. M.* Liderstvo v upravlinni profesijno-techničnym navčalnym zakladom. – K. : Art Ekonomi, 2011. – 40 s.

10. *Žarykov, E.* Dyahnostyka lyderskych sposobnostej / *Fetyskyn N. P., Kozlov V. V., Manujlov H. M.* Socyaľno-psycholohyčeskaja dyahnostyka razvytya lyčnomy u maľych hrupp. – M., 2002. – S. 316–320.

УДК 159.9:378.147:796.071.4

І. Ю. Остополець

Донбаський державний педагогічний університет

(м. Слов'янськ, Україна)

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД Й ЕКОФАСИЛІТАЦІЯ В ПРОЦЕСІ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ І СПОРТУ**

И. Ю. Остополец

Донбасский государственный педагогический университет

(г. Славянск, Украина)

**ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ И ЭКОФАСИЛИТАЦИЯ
В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ
ПО ФИЗИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ И СПОРТУ**